

Loesoe bij het sudokuen

Iedere dag duiken er wel nieuwe woorden op in het Nederlands. Hoe ontstaan die? En welke overleven?

VIVIEN WASZINK

REDACTEUR BIJ HET INSTITUUT VOOR
NEDERLANDSE LEXICOLOGIE (INL)

Vivien Waszink: "Neologismen zijn meestal gevormd uit woorden die we al kennen."

Ieder jaar komen er duizenden zogeheten neologismen bij: nieuwe woorden, woordgroepen en uitdrukkingen. De meeste ervan verdwijnen even snel als ze zijn opgekomen; die zul je in geen enkel woordenboek vinden, maar sommige blijven. Bij het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) verzamelen we al die nieuwe woorden uit bijvoorbeeld kranten en websites – of ze nu beklijven of niet. Wat voor woorden vinden we zoal?

Fraai hartje

Neologismen zijn meestal gevormd uit woorden die we al kennen. Dat is handig: je kunt ze zo gemakkelijk onthouden. Vaak gaat het bij neologismen om samenstellingen, bijvoorbeeld *boemerangkind*: een kind dat al uit huis is geweest, maar weer terugkeert naar het ouderlijk nest. Omdat het handig is om lekker veel lekker kort te zeggen, bevatten veel nieuwe woorden ook verkortingen: in het woord *nederhop* zitten de basiswoorden *Nederlands* en *hiphop*.

En er worden woorden geleend, iets wat van alle tijden is. Vroeger haalden we veel termen uit het Latijn, meestal via het Frans, nu veel uit het Engels: woorden als *app* en *touchscreen* zijn al een paar jaar in gebruik. Maar andere talen zijn niet helemaal uit beeld verdwenen: *barista* is Italiaans en betekent eigenlijk 'barman', maar het is tegenwoordig ook iemand die zeer vakkundig speciale koffie bereidt. In

Nederland kan een beetje barman wel een fraai hartje in cappuccinoschuim maken, maar barista's hebben vaak nog extra opleidingen gevolgd.

En een jongerenwoord als *loesoe* komt uit het Surinaams. Het betekent 'weg' ('Ik ben loesoe'), maar ook 'los', of 'dronken'.

Bonnie St. Claire

Een bijzondere categorie neologismen wordt gevormd door bestaande woorden die een nieuwe betekenis krijgen. Om even bij de nederhop te blijven: rappers blijken zich te ontpoppen tot de nieuwe positivo's, want veel negatieve woorden worden door hen positief gebruikt: *gruwelijk*, *moeilijk* en *ziek* betekenen 'geweldig'. In een aflevering van *Ali B op volle toeren* zorgde dat voor verwarring. De rapper Darryl complimenteerde de zangeres Bonnie St. Claire met "Gruwelijk!", waarop ze verschrikt vroeg: "Was het zo erg?"

Ook het werkwoord *volgen* heeft in het moderne, digitale tijdperk een extra betekenis: 'iemand berichten op Twitter en Facebook in de gaten houden en lezen'.

Sociale media hebben voor veel nieuwe woorden gezorgd, zoals *retweeten*, *whatsappen* en *phablet* (een kruising tussen een smartphone en een tablet). En verder 'wordfeudden' en 'sudokuden' we wat af de afgelopen jaren.

Wildbreien

Een nieuw politiek woord is *kastanjepolitiek*: een vorm van politiek waarin de belangrijke beslis-

singen of verantwoordelijkheden aan anderen overgelaten worden, een verwijzing naar de uitdrukking *de kastanjes voor iemand uit het vuur halen*. Ook vrij abstracte situaties worden soms heel beeldend in een nieuw woord gevangen: rapper Sticks berispte op de plaat mensen die vast blijven zitten in de "jointje-vastgeplakt-in-jehand-klagend-dat-het-systeem-niet-werkt-fase".

En elk jaar zijn er hypes. Een paar jaar geleden was 'wildbreien' ineens hip: de openbare ruimte opleuken met breiwerkjes, maar nu herinneren alleen verregende, treurige restjes wol aan lantaarnpalen nog aan deze rage. De woorden voor die rages verdwijnen vaak ook weer.

Welke neologismen hebben de grootste overlevingskansen? Uit de verzameling van het INL blijken het vooral de woorden te zijn die te maken hebben met maatschappelijke vraagstukken die veel mensen aangaan, of met regels of maatregelen die officieel ingesteld zijn, bijvoorbeeld *baatbelasting* ('belasting die door de gemeente geheven kan worden op eigenaren van een onroerende zaak') en *jokerjaar* ('jaar dat een oud-student kan inzetten om de betalingstermijn van de studieschuld met één jaar te verlengen'). *Gangsterlijkheid* van rapper Ome Omar, hoe creatief gevormd ook, zal niet door veel mensen gebruikt worden, maar *oppimpen* waarschijnlijk wél: zeker in crisistijd zijn oude spullen na wat opleuken nog heel goed bruikbaar. <